

**Кафедра військової підготовки офіцерів
запасу**

**Організація та методика роботи з особовим
складом**

**ТЕМА 3. ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ**

Групове заняття

**Заняття 3. Психічні властивості особистості,
їх характеристика та шляхи формування**

НАВЧАЛЬНІ ПИТАННЯ

- 1.Спрямованість особистості: сутність, основні характеристики та зміст.**
- 2.Поняття про темперамент та його властивості.**
- 3.Вивчення темпераменту особистості військовослужбовця.**

1

СПРЯМОВАНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: СУТНІСТЬ, ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ЗМІСТ

ПСИХІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ – це стійкі психічні явища, що суттєво впливають на діяльність (поведінку) особистості та висвітлюють її соціально-психологічні сторони.

До основних
психічних
властивостей
належать:

- *спрямованість*
- *темперамент*
- *характер*
- *здібності*

Спрямованість – система стійких мотивів (домінуючих потреб, інтересів, схильностей, переконань, ідеалів, світогляду та ін.), визначаюча поведінку особистості у зовнішніх умовах, що змінюються.

**Спрямованість
особистості
розрізняють як:**

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНУ

полягає у високій морально-етичній зрілості

ПРОФЕСІЙНУ (ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНУ)

проявляється в активному і стійкому прагненні займатися певною військовою діяльністю, вдосконалюватися в ній.

Це люди, які в своєму житті на перший план ставлять працю (службу)

ПОБУТОВУ

проявляється в матеріальних, сімейних, а також індивідуальних прагненнях. Головним є створення добрих побутових умов, сімейного затишку, а не професійні успіхи на службі

ЗМІСТ СПРЯМОВАНОСТІ СТАНОВЛЯТЬ:

- ПОТРЕБИ
- МОТИВИ
- ІНТЕРЕСИ
- ПЕРЕКОНАННЯ
- СВІТОГЛЯД

ПОТРЕБА – це необхідність, в якій виявляється залежність людини від певних умов, необхідних їй для життя та діяльності.

Не зовсім усвідомлена потреба є *потягом*.

• ЕЛЕМЕНТАРНІ ПОТРЕБИ

їжа
житло
кисень
безпека продовження роду,
одержання інформації,
спілкування,
любов

• ДУХОВНІ ПОТРЕБИ

ЕСТЕТИЧНІ - ті, що відображають постійне прагнення особистості сприймати прекрасне, гармонійне в природі
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ - відображають необхідність військовослужбовця в пізнанні нового, у вирішенні проблем, нерозв'язаних завдань.

МОТИВ – це реальне спонукання, яке змушує людину діяти у певній життєвій ситуації, за певних умов

Прості

(потяг, бажання, прагнення)

часто не усвідомлюються
і можуть бути спонукаючою
силою антигромадських
вчинків

Складні

(змістоутворюючі або професійні)

основне місце посідає інтерес

Мотиви бувають:

СИЛЬНІ ТА СЛАБКІ

СТІЙКІ ТА НЕСТІЙКІ

ПОЗИТИВНІ І НЕГАТИВНІ

СОЦІАЛЬНІ, КОЛЕКТИВНІ ТА ОСОБИСТО-ПРЕСТИЖНІ

ІНТЕРЕС – є формою прояву пізнавальних потреб. Він виражається у особливому ставленні воїна до певних речей та явищ реального світу і в бажанні пізнати їх.

- матеріальні (до їжі, одягу, різних речей)
- духовні (до навчання, спілкування тощо).
- змістовні, глибокі та стійкі
- широкі, поверхові
- всебічні

Інтереси
можуть бути

ПЕРЕКОНАННЯ ОСОБИСТОСТІ – це глибока й обґрунтована віра людини в принципи та ідеали, якими вона керується в своєму житті.

органічно пов'язані зі
знаннями і практичними
діями

Формуються в процесі життя під впливом
виховання, навчання, самовиховання і
життєвого досвіду.

На основі інтересів, переконань воїна складається власний **ІДЕАЛ** - основний стимул його самовдосконалювання та формування

Ідеал - це модель, яка є еталоном в усіх проявах життєдіяльності людини.

Сукупність переконань виступає у вигляді **СВІТОГЛЯДУ**, якого особистість додержує на певному етапі онтогенетичного розвитку.

Переконання органічно пов'язані зі знаннями і практичними діями.

2

ПОНЯТТЯ ПРО ТЕМПЕРАМЕНТ ТА ЙОГО ВЛАСТИВОСТІ

ТЕМПЕРАМЕНТ – сукупність найбільш стійких індивідуально-психологічних особливостей особистості, які виявляються в динаміці її поведінки й діяльності.

ТИПИ ТЕМПЕРАМЕНТУ

1. ХОЛЕРИК
3. САНГВІНІК
4. ФЛЕГМАТИК
5. МЕЛАНХОЛІК

ФУНКЦІЇ ТЕМПЕРАМЕНТУ

- регуляція динаміки психічної діяльності
- пристосувальна функція
- енергетична функція

ГОЛОВНІ ВЛАСТИВОСТІ ТЕМПЕРАМЕНТУ

- 1. СЕНСИТИВНІСТЬ (ЧУТЛИВІСТЬ).** Доведено, що найчутливішим типом є меланхолік.
- 2. РЕАКТИВНІСТЬ.** Найвища реактивність – це реактивність холерика.
- 3. АКТИВНІСТЬ.** Виражається ступенем впливу воїна на зовнішній світ, його здатністю долати перешкоди під час досягнення мети.
- 4. ТЕМП РЕАКЦІЇ.** Це швидкість перебігу різноманітних реакцій і процесів (швидкість рухів і розуму, темп мови, кмітливість).
- 5. ПЛАСТИЧНІСТЬ - РИГІДНІСТЬ.** Здатність або нездатність перебудовуватися при виконанні завдань, якщо цього вимагають обставини.
- 6. ЕСТРАВЕРСІЯ - ІНТРОВЕРСІЯ.** Залежність реакції діяльності воїна - від зовнішніх вражень, що виникають у даний момент (екстраверсія), від образів, уявлень і думок, пов'язаних із минулим і майбутнім (інтроверсія).

ЗВ'ЯЗОК ТИПІВ ТЕМПЕРАМЕНТУ ТА ТИПІВ ВИЩОЇ НЕРВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:

Холерик

- сильний, неврівноважений, рухливий.

Сангвінік

- сильний, урівноважений, рухливий

Флегматик –

- сильний, урівноважений, малорухливий.

Меланхолік –
слабкий, неврівноважений,
інертний

Типові особливості виявлення темпераментів

	ХОЛЕРИК	САНГВІНІК	ФЛЕГМАТИК	МЕЛАНХОЛІК
ПОВЕДІНКА	Неврівноважена	Добре врівноважена	Відмінно врівноважена	Дуже неврівноважена
ЕМОЦІЙНІСТЬ	Сильні короточасні переживання	Поверхові короточасні переживання	Слабкі переживання	Глибокі та тривалі переживання
НАСТРІЙ	Непостійний, з перевагою веселого	Стійкий, з перевагою позитивного	Стійкий, без великих радощів та нудьги	Непостійний, з перевагою песимістичного
МОВА	Голосна, різка, нерівномірна	Голосна, жива, плавна	Монотонна та повільна	Тиха
ТЕРПІННЯ	Слабке	Помірне	Дуже велике	Дуже слабке

продовження

	ХОЛЕРИК	САНГВІНІК	ФЛЕГМАТИК	МЕЛАНХОЛІК
АДАПТАЦІЯ	Добра	Відмінна	Повільна	Важка
АГРЕСИВНІСТЬ	Яскраво виражена	Повільна	Стримана	Істеричність
СТАВЛЕННЯ ДО КРИТИКИ	Збуджене	Спокійне	Байдуже	Уразливе
ДІЯЛЬНІСТЬ	Жагуче захоплююча	Енергійно-ділова або балакуча	Активний трудівник	Нерівномірна, як реакція на відповідь
СТАВЛЕННЯ ДО НОВОГО	Позитивне	Байдуже	Негативне	Оптимістичне або песимістичне
СТАВЛЕННЯ ДО НЕБЕЗПЕКИ	Бойове, без особливого розрахунку	Розмірковане, без особливого ризику	Урівноважене	Тривожне, пригнічене
ОСОБИСТІСНА ОЦІНКА	Значна переоцінка своїх можливостей	Незначна переоцінка своїх можливостей	Досягнення мети повільне та завзяте	Бажання то сильне, то слабке

САНГВІНІК - палкий, дуже продуктивний діяч, але тільки тоді, коли в нього багато цікавих справ, тобто є постійне збудження. Якщо ж таких справ немає, він нудьгує, стає млявим. Для нього характерні легкість і швидкість виникнення нових почуттів та емоційних станів (горя, радості, ненависті тощо), які швидко змінюються й у пам'яті закарбовуються на недовго. Воїн - сангвиник має гнучкий розум, дотепний. Він безтурботний, легко пристосовується до нових умов, товариський, швидко налагоджує контакт з людьми і може підтримати добрий настрій у військовому колективі. Сангвінік охоче береться за нову справу, але не завжди доводить її до кінця, може втратити інтерес до неї, а надто якщо ця справа потребує терпіння і тривалої копіткої праці.

Флегматики спокійні, врівноважені, наполегливі й завзяті трудівники. Інертність нервових процесів у них створює умови для спокою і холоднокровності. Флегматиків за будь-яких обставин вивести із себе практично неможливо. Ці якості проявляються і в стосунках із товаришами по службі. Ця людина в міру товариська, настрої її завжди рівний.

Працездатна, вона ніколи не марнує сил, розраховує їх наперед, справу, як правило, доводить до кінця, нову інформацію засвоює повільно, але ґрунтовно. Флегматику важко переключитися з однієї діяльності на іншу, важко пристосуватися до нових умов, міміка невиразна.

ХОЛЕРИКИ відрізняються підвищеною рухливістю, неврівноваженістю в поведінці, діях, і вчинках. Воїн з холеричним темпераментом, як правило, агресивний, запальний, прямолінійний у стосунках з іншими військовослужбовцями, енергійний. Це бойовий тип, завзятий, він легко і швидко дратується. Воїн-холерик вирізняється різкою зміною глибоких почуттів, супроводжуються сильними емоційними переживаннями, що завжди дістають зовнішнє вираження в міміці, жестах, швидкій мові. Вони продуктивні за умови неодноманітної роботи, там, де треба швидко приймати рішення, ризикувати, проявляти ініціативу.

У **МЕЛАНХОЛІКІВ** дуже висока емоційна чутливість; вони дуже вразливі, швидко втомлюються. Рухи в них сповільнені. Емоційні переживання меланхоліків характеризуються великою глибиною, що часто накладає відбиток на особистість у цілому. Вони нерішучі, тяжко переживають невдачі, кожну з яких вони сприймають як особисту трагедію. Меланхоліки відлюдкуваті, часто ніяковіють, почуваються незручно, відчують розгубленість і нерішучість.

Треба пом'ятати!!!

1. В чистому вигляді темпераменти не зустрічаються.
2. Про будь-який тип темперамент судять за переважаючими рисами конкретної людини (за допомогою тестів та інших методик).
3. З точки зору соціальної доцільності негативних за темпераментом людей не існує.
4. Сам по себе темперамент не існує, він завжди виявляється у особистості в органічному зв'язку з її моральними якостями та іншими властивостями. Тому, **люди усіх типів темпераментів соціально повноцінні і спроможні досягнути найвищих вершин у своїй творчості.**
5. Чоловека цінують не за темперамент, а за результати його роботи.

Визначення типу темпераменту за формою обличчя.

<i>ХОЛЕРИК</i>	<i>САНГВІНІК</i>	<i>ФЛЕГМАТИК</i>	<i>МЕЛАНХОЛІК</i>
<ul style="list-style-type: none">• загострений кінчик носа,• конусоподібні брови,• перенісся без виїмки,• піднятий кінчик носа,• довге перенісся,• відсутність складки верхнього ока,• яструбиний ніс,• глибокі складки щік,• виступаюча перегородка носа,• широке міжбрів'я,• низька верхня губа,• маленькі вуха	<ul style="list-style-type: none">• ластовинки,• похилі верхні губи,• світлі очі,• вузькі брови,• увалені щоки,• великі кисті,• маленькі очі,• тонкі віка,• наявність ротових борозен	<ul style="list-style-type: none">• кирпатий,• піднятий кінчик носа,• коротка стрижка,• перенісся нижче зіниць,• товстий кінчик носа,• циліндричні зуби,• спинка носа без горбика,• м'які вуха,• увігнута лінія волосся,• трикутна мочка	<ul style="list-style-type: none">• овальний череп,• відстовбурчені вуха,• опуклий рот,• відсутність лобово-носового кута,• відсутність поперхово-внутрішніх різців,• вузькі вуха,• короткі нігті,• виступаючий профіль обличчя,• високе перенісся

Характер: сутність, психологічна характеристика, виховання у військовослужбовців.

ХАРАКТЕР – це сукупність стійких індивідуально-психологічних властивостей людини, які виявляються в її діяльності та суспільній поведінці, у ставленні до колективу, інших людей, праці, навколишньої дійсності та самої себе.

ХАРАКТЕР

ВИДИ ХАРАКТЕРУ ПО ВІДНОШЕННЮ

До
навколиш-
нього світу

До діяль-
ності

До інших
людей

До
самого
себе

ПРИНЦИПОВИЙ
БЕЗПРИНЦИПОВИЙ

ДІЯЛЬНИЙ
БЕЗДІЯЛЬНИЙ

СУСПІЛЬНИЙ
ЗАМКНУТИЙ

АЛЬТРУЇСТ
ЕГОЇСТ

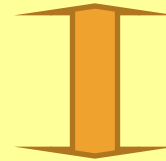
ЯКОСТІ ХАРАКТЕРУ

За
змістов-
ністю

За
силою

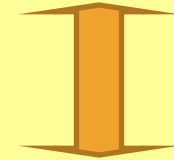
За
стійкістю

ЦІЛЬНИЙ

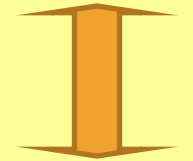
СУПЕРЕЧ-
ЛИВИЙ

СИЛЬНИЙ

СЛАБКИЙ

СТІЙКИЙ

НЕСТІЙ-
КИЙ

ГРУПИ РИС ХАРАКТЕРУ

- **МОРАЛЬНІ:** колективізм, чесність, правдивість, товариство, чутливість, ввічливість, тощо.
- **ВОЛЬОВІ:** витриманість, рішучість, самостійність, дисциплінованість, тощо.
- **ЕМОЦІЙНІ:** вразливість, упевненість, життєрадісність, пристрасність, тощо.
- **ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ:** кмітливість, спритність, допитливість, цільність тощо.

Зміст характеру особистості визначається суспільними умовами життя та виховання.

Вчинки людини завжди чимось мотивуються, на щось або на когось спрямовуються. Проте за формою наміри, прагнення реалізуються по-різному. Це залежить і від обставин, ситуацій, в яких знаходиться людина, і від особливостей її характеру, особливо від темпераменту.

Повнота характеру – це всебічний розвиток його головних структурних компонентів – розумових, моральних, емоційно-вольових.

Цілісність характеру виявляється в єдності слова та діла або в її відсутності у вчинках.

Твердість і незалежність особистості в її прагненнях і переконаннях, у боротьбі за досягнення окреслених цілей свідчать про **визначеність її характеру**.

Сила характеру виявляється в енергійних діях, завзятті та активності в діяльності, боротьбі за доведення справи до кінця, незважаючи ні на які перешкоди.

Системи взаємопов'язаних психічних якостей називаються СИМПТОМОКОМПЛЕКСАМИ. Взаємопов'язані одна з одною такі властивості характеру, що зумовлені однаковим ставленням особистості до певної дійсності.

Існують чотири групи рис характеру, які створюють симптомокомплекси:

- 1) риса, що характеризує ставлення воїна до інших воїнів, до військового колективу, до суспільства (товариськість, чуйність, повага до інших воїнів, колективізм і протилежні їм риси - замкнутість, байдужість, бездушність, презирство до товаришів по службі тощо);
- 2) риса, що засвідчує ставлення воїна до військової праці (працьовитість, схильність до творчості, сумлінність, відповідальність, ініціативність і протилежні їм риси - лінощі, безвідповідальність, пасивність);
- 3) риса, що засвідчує ставлення воїна до самого себе (почуття власної гідності, самокритичність, скромність і протилежна їй зарозумілість, яка деколи переходить у нахабство, пихатість, егоїзм, егоцентризм).
- 4) риса, які характеризують ставлення воїна до речей (охайність чи неохайність, дбале або недбале ставлення до свого обмундирування, речей).

СТРУКТУРА ХАРАКТЕРУ В ЦІЛОМУ ВИЗНАЧАЄТЬСЯ ТАКИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ:

- ▣ **ступінь глибини** (зв'язок рис характеру з стрижневими стосунками особистості);
- ▣ **цілісність** (це його внутрішня єдність, відсутність у характері протилежних рис, відповідність між направленістю і діяльністю);
- ▣ **рівнем прискіпливості** (визначається мірою важливості мети і завдань, які особистість обирає і ставить перед собою);
- ▣ **ступінь стійкості характеру дає змогу дійти висновку про його визначеність;**
- ▣ **активність** (проявляється як постійна потреба воїна бути у діяльному стані);
- ▣ **сила характеру** (визначається в тому, як енергійно воїн досягає мети у послідовності дій і завзятості тощо).

ХАРАКТЕР - ЦЕ ЖИТТЄВИЙ ПОЧЕРК ЛЮДИНИ, ЦЕ КАРКАС ОСОБИСТОСТІ. ВІДОМЕ СХІДНЕ ПРИСЛІВ'Я: "ПОСІЄШ ВЧИНОК - ПОЖНЕШ ЗВИЧКУ, ПОСІЄШ ЗВИЧКУ - ПОЖНЕШ ХАРАКТЕР, ПОСІЄШ ХАРАКТЕР - ПОЖНЕШ ДОЛЮ“.

Основними психологічними умовами формування і розвитку характеру військовослужбовців є:

- вивчення підлеглих і на цій основі формування мотивів службової діяльності;
- цілеспрямована виховна робота з підлеглими;
- вибір серед товаришів по службі такої особи, яка для воїна стала б прикладом;
- психологічна насиченість бойової підготовки;
- залучення воїна до такої діяльності, де він зміг би розвинути свої риси характеру;
- керівництво самовихованням підлеглих;
- заохочення мужніх вчинків;
- статутна організація життєдіяльності воїнів тощо.

Класифікація здібностей

СТРУКТУРА ЗДІБНОСТЕЙ

ЗАДАТКИ
ЗНАННЯ
УМІННЯ
НАВИЧКИ

РІВНІ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ

- ЗДАТНІСТЬ
- ТАЛАНТ
- ГЕНІАЛЬНІСТЬ

ШИРОТА ЗДІБНОСТЕЙ

- ЗАГАЛЬНІ
- СПЕЦІАЛЬНІ

РІВНІ ВИЯВЛЕННЯ ЗДІБНОСТЕЙ

- РЕПРОДУКТИВНИЙ
- ТВОРЧИЙ

ЗДІБНОСТІ – це індивідуально-психологічні особливості особистості, які є умовою успішного здійснення певної діяльності й визначають відмінності в оволодінні необхідними для неї знаннями, уміннями та навичками.

На відміну від характеру, **здібності - це властивості особистості, що існують тільки відносно тієї або іншої, але обов'язково визначеної, діяльності.**

Вони проявляються в діяльності, і тому, доки не визначено, якою діяльністю займатиметься воїн, не можна говорити про його здібності.

Кожен має певні здібності, але різні види здібностей у різних людей розвинені неоднаково.

Від чого залежить розвиток здібностей?

- 1. ВІД ПРИРОДНИХ ЗАДАТКІВ, РІЗНОМАНІТНІСТЬ ЯКИХ, ВИЗНАЧЕНА ГЕНЕТИЧНО.**
- 2. ВІД ТИПУ ВИЩОЇ НЕРВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (НАПРИКЛАД, ХУДОЖНІЙ, РОЗУМОВИЙ, ПРОМІЖНИЙ).**
- 3. ВІД ТОГО, ЯКІ ЗАДАТКИ КОНКРЕТНИЙ ВОЇН РОЗВИВАЄ В СОБІ.**

ЗАДАТКИ – це певні морфологічні і функціональні особливості воїна, тобто це природні передумови розвитку здібностей.

загальні
тобто зумовлені загальним
типом нервової системи

Особистісні
характеризують особливості діяльності окремих
аналізаторських систем. Ці задатки пов'язані з відмінностями
слухової, зорової, нюхової, смакової чутливості у різних воїнів.

ЗАДАТКИ - це тільки природжені анатомо-фізіологічні особливості нервової системи, мозку людини, які становлять природну основу розвитку здібностей.

Вони переходять у спеціальні здібності лише в результаті їхнього розвитку в процесі навчання і виховання.

ТАЛАНТ - це високий рівень розвитку здібностей, передусім спеціальних, що особливо успішно втілюються в певному виді діяльності.

Талановита людина створює щось нове, оригінальне, певною мірою неповторне.

Однак вона творить у рамках ідеї, які вже склалися.

РОЗВИТОК ТАЛАНТУ ПЕРЕДБАЧАЄ НАЯВНІСТЬ:

1. ЗДІБНОСТЕЙ

2. СХИЛЬНОСТІ ДО ПЕВНОГО ВИДУ ДІЯЛЬНОСТІ,
ВЕЛИКОГО ІНТЕРЕСУ, БАЖАННЯ Й НАПРУЖЕНОЇ ПРАЦІ

найважливіші складові справжнього таланту.

Найвищий рівень розвитку здібностей називається ГЕНІАЛЬНІСТЮ.

Геній неповторний і незрівнянний.

Ідеї, концепції, результати праць генія відкривають людству нові обрії, випереджають епоху, час. Геніальні творіння живуть століттями.

У цілому формування військово-професійних здібностей військовослужбовця повинно відбуватися за кількома напрямками.

- 1). Військово-професійні здібності повинні формуватися усім офіцерським складом підрозділу і всією системою навчально-виховної роботи.
- 2). Бойова підготовка повинні мати творчий характер, щоб сприяти поглибленню знань у підлеглих, які лежать в основі розвитку здібностей. Чим глибші й різнобічніші знання, тим більше можливостей для розвитку здібностей, для творчого підходу до служби. Військовослужбовець, а надто офіцер, який не підвищує свої теоретичний і практичний рівні, не вдосконалює своєї майстерності й не стежить за новинами у своїй галузі, відстає у розвитку як спеціаліст.
- 3). Важливою умовою розвитку здібностей у військовослужбовців є розвиток у них стійких військово-професійних інтересів, оскільки інтерес спонукає воїна наполегливо працювати в обраній галузі.
- 4). Військова діяльність має бути позитивно мотивована.
- 5). Призначати на посади з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей підлеглих (з урахуванням уже сформованих здібностей, оскільки робота, до якої у воїна немає хисту, не може його задовольняти й бути успішною).
- 6). За формування та розвитку здібностей у підлеглих треба орієнтуватися на потенційні здібності.
- 7). Необхідна умова фахового вдосконалення воїна - навчання його самоконтролю. Формування ж самоконтролю нерозривно пов'язане з розвитком таких властивостей особистості, як вимогливість до себе, вміння критично оцінювати свої дії, переводити увагу із способів дії на результати й на цій основі закріплювати найбільш результативні дії.